

L'Olivar (1973-2023): cinc dècades d'activitat parroquial

El passat 2 de febrer es compliren els primers cinquanta anys de l'erecció de la parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar d'Alaquàs. I, amb motiu de tan assenyalada efemèride, la Comissió pel 50 Aniversari va considerar convenient promoure la redacció d'un estudi que oferira una panoràmica històrica d'aquestes cinc dècades d'activitat parroquial, sempre al servei de la feligresia i la ciutadania d'Alaquàs. És la tasca que em propose de portar a terme al llarg de les següents pàgines. I el primer que vull manifestar és que resulta certament dificultós retre compte de totes i cadascuna de les accions públiques que, des de l'Olivar, s'han portat a terme al llarg del darrer mig segle. Un informe així exigiria un temps i un espai que se situen molt per damunt de les meues possibilitats: demanarien la redacció d'un o diversos volums que, a més de narrar els esdeveniments desenvolupats, recolliren també bona part de l'abundant material gràfic i fotogràfic que, des de 1973, ha generat la comunitat.

Per això, comence declarant que les línies que segueixen no són sinó una aproximació a la història de l'Olivar que, a l'espera d'un treball superior que les amplie i detalle, es planteja com a objectiu prioritari destacar-ne les principals fites religioses i socials. En conseqüència, serà inevitable que la recol·lecció de notícies incorpore una certa dosi d'arbitrarietat, ni que siga mínima. I que alguns dels lectors es pregunten per quin motiu s'han assenyalat unes dades i no d'altres. Als qui així opinen, puc dir-los que les seleccions d'informació –qualsevol tria, de fet– estan sotmeses a la inherent subjectivitat de qui les elabora. Fins i tot en els casos en què, com el que ens ocupa, el responsable actua amb una decidida voluntat objectiva. Siga com siga, sempre ens quedarà el consol de confiar en l'acció posterior d'un nou historiador/a que corregisca els errors, oblots i subjectivitats que ací es continguen. Perquè, tal com deia Joan Fuster: «Corregir i augmentar: això és la cultura».

Per tant, aquest treball parteix de la voluntat d'encabir en una trentena de folis les fites religioses, socials i culturals més destacades que, d'ençà la seua erecció, ha assolit l'Olivar. I, en aquest sentit, convindrà començar recordant que el codi de dret canònic defineix una parròquia com «una determinada comunitat de fidels constituïda de manera estable en l'Església particular, la cura pastoral de la qual, sota l'autoritat del Bisbe diocesà, s'encomana a un rector».

D'aquesta manera, si abans d'entrar en el detall de les accions i els esdeveniments que han singularitzat la història de l'Olivar fem una ullada ràpida i general a les cinc dècades que van des de 1973 fins a 2023, de seguida comprovarem com s'hi distingeixen tres períodes bastant delimitats, tant des del punt de vista cronològic com humà:

1. La primera etapa és la de l'inici i consolidació parroquial. Abraça els deu primers anys (1973-1982) i està caracteritzada per dos rectorats: el de mossén Jesús Murgui (1973-1976) i el de mossén Emili Tortosa (1976-1982). Aquell degué ser, sens dubte, el període més complicat de tots, perquè a les dificultats i temors immanents al començament de qualsevol projecte col·lectiu cal afegir les incerteses i la complexitat del moment polític, ja que ens situem en els darrers anys del franquisme i els de la Transició democràtica, colp d'estat de 1981 inclòs.

2. La segona etapa podria ser qualificada com la del creixement i la incidència social, i està constituïda pels vint-i-dos anys en què fou rector mossén Vicent Cardona (1982-2004), el capellà que, fins ara, més temps s'ha mantingut al capdavant de l'Olivar. Es tracta de dues dècades de gran activitat i agitació en què, a més de dos centres escolars, es varen forjar la major part dels grups amb què actualment compta la comunitat. I també és el període en què es comprenen les commemoracions dels 25 anys parroquials (1973-1998) i del 700 aniversari de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar (1300-2000), que podem qualificar com les celebracions més intenses i extenses d'aquests cinquanta anys.

3. En darrer lloc, la tercera etapa està constituïda per les dues últimes dècades (2004-2023), que han estat marcades per tres rectorats: dos de breus –els de mossén Joan Gavilà (2005-2006) i mossén J. Javier Llopis (2007-2010)– i l'actual, el de mossén Pedro San Clemente (a partir de 2010), que ja s'ha convertit en el segon més llarg de la història parroquial. Un període en què l'Olivar ha sabut mantindre, i fins i tot augmentar, la seua extensa i complexa estructura organitzativa. Dit d'una altra manera: ha sabut resistir les investides que li ha plantejat un inici del segle XXI caracteritzat no sols per la globalització

i la crispació social (que tan gràficament resumeix l'atemptat de les torres bessones), sinó també per una forta secularització i desencantament religiós.

Per tant, serà a partir d'aquestes tres etapes que estructuraré l'estudi. Una aproximació panoràmica que, com no podia ser d'una altra manera, il·lustraré amb una breu selecció d'imatges el més representativa possible. I tancaré amb unes línies finals de reflexió i una bibliografia que, així ho espere, puguen resultar útils a la persona o grup de persones que, en el futur, assumisquen l'àrdua tasca d'elaborar la profunda i vertadera història de la parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar.

ELS ANYS PREVIS A L'ERECCIÓ DE LA PARRÒQUIA

A la dècada dels anys cinquanta del segle XX el municipi d'Alaquàs, com la resta de localitats de la banda sud de l'Horta de València, experimentà una intensa onada migratòria que el portà a duplicar, en un molt reduït espai de temps, la seua població, que a l'inici dels seixanta ja se situava en uns 9.000 habitants.

En feia referència mossén Antonio Sancho Bueno, rector de la parròquia de l'Assumpció des de 1943, en l'escrit titulat «A mis nuevos feligreses» que veié la llum al llibre de les festes patronals de 1962. D'aquesta manera, don Antonio al·ludia a l'«ir y venir incesante de los nuevos vecinos, que han convertido la vieja calle “de la acequia” en la más transitada»; i, amb una evident voluntat tranquil·litzadora, explicava als nouvinguts que els alaquasers «son acogedores, hasta el punto de que aquí, según una frase corriente, “El que viene, ya no se va”»; i això perquè, en Alaquàs, «la hospitalidad se lleva en la sangre».

Aquest increment poblacional que registraren els anys cinquanta continuà, encara amb major intensitat i vigor, durant la dècada dels seixanta; que, de més a més, fou la que concentrà els moments àlgids del fenomen denominat com a *baby boom* o explosió de natalitat. De manera que, a partir de 1965, a Alaquàs es feu peremptòria la necessitat de creació d'una nova parròquia que, juntament amb la històrica –la de l'Assumpció–, es fera càrrec de la cura espiritual de la cada vegada més abundant població local.

Fou així com en novembre de 1968 s'erigí –«por necesidades de pastoral» (Andrés 1992: 48)– la parròquia de la Santíssima Creu, que abraçava la banda baixa o est de la població, a partir de l'hort de les Doctrineres i el carrer de Francesc Forment Martí (Roca 2023b). En conseqüència, i davant la manca d'un temple parroquial, la comunitat de la Creu començà reunint-se en un baix

del carrer Mare Josefa Campos que era propietat de Maria Ferrer; després passà al local que hi ha en el número 31 de l'avinguda Miguel Hernández, el que actualment ocupa la ferreteria Garcia Simarro; a continuació, al baix de les escales que hi ha enfront de Caixa Popular; i, posteriorment, al que hui és el saló d'actes parroquial, que, com tots els terrenys on s'assentaria definitivament el temple i la resta de locals, eren propietat de Remigio Andrés, de *Ca Bolà* (Roca 2023a). Al capdavant d'aquesta nova comunitat l'Arquebisbat situà mossén Fernando Domínguez Soriano, natural d'Alberic. Com a curiositat, apuntaré que els dos primers escolanets que tingué la parròquia varen ser Javier Andrés i Baltasar Escrivà (Roca 2023b). I tot sembla indicar que fou en 1974 quan la parròquia considerà que no podia postergar-se més la necessitat d'aixecar un temple de nova creació (Domínguez 1974); un edifici que, a poc a poc, es construí durant els anys posteriors i fins l'inici de la dècada dels anys noranta.

Amb tot, el creixement poblacional d'Alaquàs havia sigut tan intens, en els anys seixanta –i encara continuaria sent-ho durant els següents–, que un lustre després, en febrer de 1973, el municipi es veié en la necessitat d'erigir una nova comunitat parroquial a la banda alta o oest del municipi, la que mira cap a ponent. Aquesta vegada, però, no seria necessari construir un nou temple, ja que s'aprofità el de l'antic convent de frares Mínims, que datava del segle XVI; i que havia sigut edificat en el lloc on, segons la tradició, en 1300 fou trobada la Mare de Déu de l'Olivar, patrona d'Alaquàs. Era el temple que, des dels anys de l'exclaustració, acomplia les funcions d'ermita; i que, des de 1878, estava custodiat per la comunitat de monges Oblates del Santíssim Redemptor. És aquesta circumstància la que explica que, encara hui en dia, la parròquia de l'Olivar siga designada per bona part de la població com a «el Convent».

L'ERECCIÓ I CONSOLIDACIÓ DE L'OLIVAR (1973-1982)

Fou així com el 2 de febrer de 1973 fou erigida una nova parròquia a Alaquàs, que prengué el nom de la Mare de Déu de l'Olivar, patrona de la localitat; i la direcció de la qual fou encomanada a un capellà de 26 anys d'edat originari d'Aldaia, on havia nascut en 1946: mossén Jesús Murgui Soriano. Un jove ben conegut dels alaquasers, ja que des de finals de 1969 (Andrés 1992: 48) havia exercit com a vicari de la parròquia de l'Assumpció. El nomenament del nou rector es produí el 20 de març de 1973¹. I la seua presa de possessió tingué lloc el 7 d'abril (Andrés

¹ A la pàgina 294 del *Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia*, núm. 2.913, época III, vol. 14 (abril de 1973), podem llegir: «Murgui Soriano, Rvdo. D. Jesús.- Cesa como Coadjutor de La Asunción de Alacuás, y es nombrado Párroco de Nuestra Señora del Olivar, de la misma localidad, con fecha 20 de marzo de 1973».

7 d'abril de 1973. Primera missa a la recent creada parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar.

És quasi segur que, en aquell moment, encara no hi havia bancs al temple;
i que la fotografia fou presa des de la trona que, pocs mesos després, fou enderrocada.

1992: 49), deu dies abans, per cert, de complir els 27 anys. D'aquella primera eucaristia, que fou presidida per Mons. José Gea Escolano, bisbe auxiliar de València, ens n'ha pervingut una bellíssima fotografia que, molt probablement, fou presa des de l'antic púlpit –popularment conegut com a trona–, que estava «empotrado en la columna que separa las capillas actuales de San Fermín y del Beato Gaspar de Bono» (Murgui 1974a: 14), i que fou eliminat durant les primeres obres de restauració.

En aquest sentit, i com era tradicional, el nou rector de l'Olivar publicà un saluda en el llibre de festes de 1973 en què, entre d'altres coses, asseverava: «La labor más importante y a la vez más difícil de una parroquia hoy en un medio urbano es crear comunidad, comunidad de testimonio de la Verdad y la Justicia del Cristo que en su seno la acompaña. [...] Por todo ello, la comunidad cristiana debe ser no solo lugar de encuentro, sino sobre todo testimonio del amor de Dios a los Hombres, siendo agente de liberación de las esclavitudes del hombre que tiene ante si, al estar en tensión permanente hacia el Hombre Nuevo que es Jesucristo, modelo de Nueva Humanidad» (Murgui 1973).

Mossén Jesús Murgui Soriano, primer rector de l'Olivar, administrant el sagrament de la Comunió. Originari d'Aldaia, on va nèixer en 1946, mossén Murgui estigué al capdavant de l'Olivar fins a l'1 de setembre de 1976.

Atés el deficitari estat de conservació que acusava el nou/vell temple, molt prompte, el 23 de maig, l'assemblea parroquial prengué la decisió d'iniciar-ne un procés de restauració íntegra. I fou així que, dos mesos i mig després, el 13 d'agost, començaren les obres. Aquesta situació, juntament amb la gran densitat de població amb què comptava la nova parròquia, de seguida comportaren la necessitat de dotar la comunitat d'un vicari. Per això, amb data 9 de juliol de 1973, l'Arquebisbat nomenà com a coadjutor de la Mare de Déu de l'Olivar un altre jove capellà: mossén Manuel Ureña Pastor, que era originari d'Albaida. La presa de possessió del càrrec, però, degué produir-se a principis del mes de setembre. Siga com siga, com que ja comptava amb un ajudant, amb data del 27 d'octubre de 1973, al rector de l'Olivar li fou encomanat un nou càrrec: el de Consiliari Diocesà del moviment Júnior.

El dia de Tots Sants, i a conseqüència de les obres de restauració, el culte parroquial fou traslladat a la capella del convent de les monges Oblates. Ho explicava mossén Murgui (1974a: 10) de la següent manera: «El día 1 de noviembre es trasladado el culto parroquial a la capilla de las Religiosas Oblatas

Mossén Manuel Ureña Pastor, que esdevingué vicari de l'Olivar en octubre de 1973; i es mantingué en el càrrec fins a l'1 de setembre de 1976, el moment en què fou enviat a Roma a ampliar estudis.

del Santísimo Redentor. Sin su hospitalidad e incondicional ayuda, habría sido imposible continuar las obras». I també hi afegia que «es digno de hacer notar la visita que, durante estos días, realizó a las obras el señor Obispo auxiliar y Vicario general de la archidiócesis de Valencia, Dr. don Jesús Pla Gandia, acompañado por el señor Vicario episcopal Rvdo. don Timoteo Cerver» (Murgui 1974a: 11).

Els treballs de millora del temple duraren al voltant de nou mesos, ja que el 6 d'abril de 1974 es donaren per finalitzats. La construcció i consolidació humana i material de l'Olivar avançava a un ritme imparable. I la consciència d'estar ajudant a edificar una obra històrica, de futur, devia surar en l'ambient. Per això, només acabar les obres, la parròquia publicà un opuscle de 28 pàgines que, amb el títol *Restauración templo Ntra. Sra. del Olivar 1973-74*, retia compte de les accions que s'hi havien portat a terme.

Aquell llibret (que actualment es conserva a l'arxiu parroquial), a banda de recollir el nom de les tretze persones que havien format part de la «Junta Parroquial per a la Restauració», estava integrat per dos escrits: un de titulat «Motivos y

crònica de la restauración», que anava signat per mossén Jesús Murgui (1974a) i incloïa diverses fotografies del procés; i un altre de titulat «Apuntes históricos de Ntra. Sra. del Olivar», que havia sigut elaborat per Salvador Vivas Besó (1974). Finalment, la publicació es tancava amb una imatge de sant Francesc de Paula i un «Resumen obras realizadas en la restauración».

En conseqüència, dels inicis parroquials «cal destacar, a més de la reforma material del temple feta amb gran il·lusió per molta gent que va col·laborar, l'organització del moviment Júnior i l'excursió a Roma i Paula per donar gràcies per haver acabat la restauració del temple» (Cardona 1990). D'una altra banda, encara podem assenyalar que, en setembre de 1974, els clavis de la Mare de Déu de l'Olivar i d'altres feligresos varen fer obsequi a la Patrona d'una corona d'argent amb bany d'or; i també, li van restaurar un mantell que datava de finals del segle XIX, de 1894, i que havia sigut donat per Julio Giménez Llorca, antic propietari del Castell-Palau.

En referència a l'any 1975, sabem que, en juny, veié la llum el número 2 de la que devia ser una publicació periòdica titulada *Parroquia Ntra. Sra. del Olivar*, que estava dedicada al tema «El Sacerdote, un hombre tomado de entre los hombres y puesto en favor de los hombres», i que degué impulsar el Departament d'informació parroquial que creà mossén Murgui. Se'n parlava, de tot això, al número 280 de *La Fulla de l'Olivar* (corresponent al 26 d'abril de 1998, p. 18): «L'arxiu de la parròquia dona testimoni que, almenys, aquest departament arribà a produir dos números, com a mínim», de l'esmentada publicació. «Amb un format pràcticament quadrangular, a la manera dels antics catecismes escolars, i amb huit pàgines impreses [...], Jesús Murgui signava un editorial que parlava de les il·lusions, dels esdeveniments i dels projectes que en aquell moment s'encetaven». Tanmateix, l'exemplar d'aquella publicació –la coberta de la qual arribà a ser reproduïda a *La Fulla de l'Olivar*– es troba, actualment, il·localitzable.

De 1975 cal destacar encara, com bé explica el llibre de festes patronals d'aquell any, que en setembre se celebraren les Noces de Diamant de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar (1300-1975): «Produce una como imperceptible emoción pararse a pensar, interiorizar, aunque sea por unos momentos, lo que suponen seiscientos setenta y cinco años de la historia de nuestro pueblo en torno a la significativa imagen de Nuestra Señora. Imagen testigo de tantos momentos cruciales en la historia de la villa de Alacáu», hi escrivia mossén Murgui (1975). Amb tot, més enllà de diversos textos al·lusius i de la reproducció del programa de les festes centenàries de 1900, no consta la realització de cap activitat específica de celebració.

Final dels anys 70. Eucaristia concelebrada a l'Olivar i presidida per mossén Antonio Sancho, rector de l'Assumpció. A la seua dreta, mossén Emili Tortosa, segon rector de l'Olivar. I als dos extrems de la fotografia, veiem mossén Manuel Ureña (esquerra) i mossén Jesús Murgui (dreta).

Amb data 1 setembre de 1976, tant mossén Murgui com mossén Ureña deixaren l'Olivar. En el cas del primer, per haver sigut nomenat consiliari diocesà de l'Acció Catòlica General de Jòvens i del moviment Júnior; i en el del segon, perquè «marcha a Roma para ampliación de estudios». L'Arquebisbat ho tenia previst des de setmanes enrere, si més no; i per això, amb data de 28 de juliol de 1976, havia nomenat nou rector de la parròquia mossén Emili Tortosa Botella, que anteriorment havia exercit com a coadjutor de la comunitat de la Santíssima Creu de València, i que regentaria l'Olivar durant sis anys, fins a 1982.

D'aquell segon rectorat, podem destacar que engloba el període durant el qual «es varen construir els locals parroquials, adossats al temple, i es va restaurar totalment la capella de sant Francesc de Paula amb el seu retaule, aprofitant la celebració del 175é aniversari de l'erecció canònica de la Tercera Orde de sant Francesc». «Durant aquests anys», «es continua la tasca del moviment Júnior i la catequesi queda centrada, com la de tot Alaquàs, en les dependències de les Germanes Catequistes» (Cardona 1990).

En referència a 1977, subratllaré dues notícies. D'una banda, que en febrer les monges Oblates celebraren el primer centenari de la seua arribada a Alaquàs «con la participación de las tres parroquias», segons s'explica en l'apartat «Notas destacadas en nuestra parroquia 1943-1980» que conté el llibret titulat *Bodas de oro sacerdotales de Don Antonio Sancho Bueno*. I, d'una altra, que en la primavera, potser durant el mes d'abril, es posà en marxa el Grup de Reflexió Cristiana que, tal com recorden els germans Maria i Pep Ferrer, estava coordinat per mossén Miguel Cataluña, vicari de la parròquia de l'Assumpció, i mossén Sebastià Alòs.

En juliol de 1979 la clavaria de la Mare de Déu de l'Olivar reedità l'opuscle titulat *Breve descripción histórica religiosa de la villa de Alacuás con novena y gozos a la Virgen del Olivar*, que en 1898, i com a preparació de les festes del sisé centenari de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar (1900), havia elaborat mossén Timoteu Casaban (1898). Mentre que, en setembre de 1981, el primer número de l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* publicà una descripció de «Los mantos de la imagen de la Virgen del Olivar» (Tortosa 1981b) i del Convent de Mínims (Esteve 1981); i un interessantíssim estudi titulat «Alaquàs en el último tercio del siglo XIX: la instalación de las religiosas Oblatas en el convento de la Virgen del Olivar» (Soriano 1981). En relació a aquest darrer tema, cal dir també que l'any passat *Quaderns* acollí un nou treball titulat «Les Maries. Una aproximació a la història de les jóvens que varen ser acollides per la comunitat d'Oblates d'Alaquàs (1878-1904)» (Roca 2022).

El 8 de setembre de 1981 tingué lloc la benedicció i inauguració dels nous i flamants locals parroquials de l'Olivar, que havien sigut construïts entre maig de 1980 i maig de 1981 «sobre un solar de 168,45 m², de los cuales 68 m² era la superficie de la antigua sacristía del convento y 100 m² fueron donados por las religiosas Oblatas, segregándolos de su propiedad [...] como colaboración a los fines apostólicos parroquiales» (Tortosa 1981a). Ho explicava l'aleshores rector en l'article que, amb el títol «Nuevos locales de la parroquia del Olivar», veié la llum en el llibre de les festes majors d'aquell any. I a ell remetem les persones interessades a ampliar-ne la informació.

En un altre ordre de coses, entre el 24 d'abril i el 2 de maig de 1982 es commemoraren els 475 anys de la mort de sant Francesc de Paula. Amb aquest motiu, es restaurà el retaule de la capella del Mínim al temple parroquial, i també s'hi renovà la il·luminació. Com a fi de festa, el diumenge 2 de maig se celebrà una missa de campanya a la placeta d'accés a l'Olivar que fou presidida Mons. Jacinto Argaya Goicoechea, bisbe auxiliar de València. Un vídeo realitzat per Federico Peiró Alegre (digitalitzat per la Filmoteca Valenciana de l'IVAC, dins del

Setembre de 1982. Presa de possessió de mossén Vicent Cardona (segon per l'esquerra) com a rector de l'Olivar.

Els quatre capellans que hi ha a la seua esquerra són: mossén Manuel Plana, mossén Antonio Sancho, mossén Rafael Forment i mossén Josep Antoni Comes.

fons d'Amparo Peiró Matarredona), i allotjat actualment a l'Arxiu Històric de la Unió Musical d'Alaquàs, dona compte de bona part dels actes i les festivitats que, amb motiu de l'esmentat aniversari, es portaren a terme durant aquells dies.

UNA ÈPOCA DE GRAN CREIXEMENT I FORTA INCIDÈNCIA SOCIAL (1982-2004)

Sens dubte, el centenari de la mort de sant Francesc de Paula degué ser el darrer dels actes que singularitzen el rectorat de mossén Tortosa, que poc temps després deixà la parròquia per a secularitzar-se. I fou així que, el 14 de juliol de 1982, mossén Vicent Cardona i Puig, natural de Llombai, que fins aleshores havia regentat la parròquia de Sant Josep de Tavernes de la Valldigna, fou nomenat nou rector de l'Olivar. Tanmateix, la seua presa de possessió no tingué lloc fins als primers dies de setembre.

Al cap d'uns mesos, durant la primavera de 1983, es produí una situació que marcaria, en bona part, la resta del rectorat de mossén Cardona. Així, la renúncia de mossén Antonio Pastor –des d'un any abans rector de la parròquia de l'Assumpció– a continuar exercint com a delegat del centre escolar diocesà

Membres de l'agrupament Júnior de l'Olivar en el campament que tingué lloc durant l'estiu de 1983 a Sant Joan de Penyagolosa. Asseguts i a la dreta de la imatge, veiem dos membres de la parròquia que ja no estan entre nosaltres: Miguel Àngel Espinosa (amb barret de palla) i Jaume Sanz (saludant amb la mà esquerra).

conegut com l'Assumpció de Nostra Senyora (actual Olivar I) comportà que l'Arquebisbat nomenara, com a nou delegat de l'escola, el rector de l'Olivar.

D'una altra banda, en octubre de 1983 s'esdevingué la fundació de l'agrupament escolta Argila, la història del qual és bastant coneguda, ja que, al llarg dels anys i sobretot a *La Fulla de l'Olivar*, han vist la llum diversos escrits que en parlen. Amb tot, recomane –a les persones que n'estiguen interessades– la lectura del llibre col·lectiu titulat *Cor d'Argila*, que veié la llum en 2009, amb motiu del 25 aniversari de l'agrupament (1983-2008). En relació a l'Argila, encara cal assenyalar que en juny de 1984 aparegué el primer número de la revista periòdica *El Torn*, que impulsaven alguns dels seus membres, i que arribà a publicar-ne tres.

En desembre de 1983 finalitzà la construcció de la finca que, en l'antic solar de la seua propietat recaient al xamfrà que conformen els carrers de la Mare Oviedo i dels Perolers, havia promogut, amb finalitat comercial, la comunitat de monges Oblates. Un conjunt d'habitatges que, segons consta en les escriptures, s'havien començat a obrar en juny de 1982 (és a dir, després de finalitzats els

locals parroquials). I fou aleshores que la parròquia decidí adquirir en propietat un d'aquells pisos i destinar-lo a casa abadia. Ja que, fins aleshores, els diferents rectors de l'Olivar havien ocupat habitatges de lloguer.

De l'any 1984 cal assenyalar que, com a conseqüència d'un curset realitzat a la parròquia de l'Anunciació d'Aldaia, a l'Olivar es posà en marxa el Centre de Preparació al Matrimoni (CPM), que inicià la seua singladura amb tres xicotets grups (Roca 2023c). I de 1985, que en març es feu la proposta de crear la Comissió de Lluita contra l'Atur a les tres parròquies d'Alaquàs, que finalment començà a funcionar, amb una vintena de persones, en octubre d'aquell any.

L'Olivar es consolidava com una parròquia plenament activa i en creixement. I això degué comportar la necessitat de comptar amb un vicari, com ja havia passat en els anys inicials. Fou així que, amb data de 26 de setembre de 1985, l'Arquebisbat nomenà mossén Josep Antoni Comes i Ballester, natural de Pedreguer, com a nou coadjutor parroquial. Mossén Comes procedia de la parròquia de Sant Maure, de València, on havia sigut nomenat rector deu anys abans, l'1 de desembre de 1975; i degué prendre possessió del càrrec alaquaser a l'inici del curs 1985-1986, tal com era habitual.

Estretament relacionat amb l'arribada del nou vicari –i també periodista professional: era el director de la revista *Saó*, fundada en 1976–, en octubre de 1985 va veure la llum el primer número d'una nova publicació periòdica parroquial titulada *La Fulla de l'Olivar*; que fou fruit de la idea que, mesos abans, es va covar entre Paco Pons i mossén Vicent Cardona, i que encara hui continua plenament activa. Si desitgeu més informació sobre aquells anys germinals –com ara, quines persones iniciaren la publicació–, consulteu el treball que, amb el títol «Aproximació a la història de *La Fulla de l'Olivar*», publicà l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* (Roca 2010).

En referència a 1986, cal destacar que el 16 i 17 de maig la parròquia rebé la visita pastoral de Mons. Josep Vilaplana, bisbe auxiliar de València, tal com explicava José Vicente Parra en el núm. 15 de *La Fulla de l'Olivar*. També, que durant el mes d'octubre es posà en marxa l'agrupament Pas de Pi: «amb la finalitat de reunir els jóvens que, havent rebut el sagrament de la Confirmació, desitjaven continuar treballant dins de la parròquia», en paraules dels seus responsables (consulteu l'article titulat «Agrupament escolta Pas de Pi», que fou publicat al núm. 280 de *La Fulla de l'Olivar*, corresponent al 26 d'abril de 1998). I, finalment, que el 21 de novembre de 1986 tingué lloc, a l'Ateneu Cultural i Esportiu, la celebració del primer aniversari de la publicació *La Fulla de l'Olivar*

Meitat dècada dels anys 80. Grup de catequistes de Primera Comunió i de membres de l'Argila. Al fons, el tercer per l'esquerra, és mossén Vicent Cardona. Dalt, a la dreta i amb camisa blanca, Miguel Carot, que esdevindria seminarista i prevere.

amb la projecció de la pel·lícula *Alerta misiles* i un debat posterior que estigué animat pel periodista i crític cinematogràfic Vicent Sanchis.

Durant l'estiu de 1987, diverses famílies de l'agrupament escolta Argila varen acollir una vintena de xiquets procedents de les zones afectades per l'explosió nuclear de Txernòbil (Roca 2023c). I a finals d'aquell any nasqué el Grup de Litúrgia, «a partir d'unes quantes persones preocupades per la preparació i la cura de les celebracions religioses»; i també, «per tal d'aconseguir ser el motor de la participació de tots els membres de la comunitat en les celebracions de la fe» (Martí 2018). El creixement i la progressió que experimentava l'Olivar eren certament notables.

D'una altra banda, i en el capítol dels successos, el 27 de febrer de 1988 l'escola parroquial va patir un incendi provocat. Segons informava *La Fulla de l'Olivar*, algú havia entrat al recinte forçant la porta del darrere, «després de trencar els vidres, i es dedicà a regirar armaris, furtant folis, bolis i llapisseres... i tot seguit regirà l'armari de la Catequesi, on es trobà tot el material de fitxes i llibres, i després l'encengué. Les flames han cremat tot el material de Catequesi, una

Final dels anys 80. Membres de l'agrupament Pas de Pi. Dalt, a l'esquerra, veiem mossén Josep Antoni Comes, vicari de l'Olivar, i José María Amores, que esdevindria seminarista i prevere.

taula, una escala, la porta del gimnàs, i part de les portes de Secretaria, sala de professors, etc. Així com també han fet malbé els taulells i parets del corredor de la planta baixa i l'escala».

En un altre ordre de coses, cal assenyalar que el 8 de juliol de 1988 mossén Manuel Ureña, que havia sigut el primer coadjutor de la parròquia, fou nomenat bisbe d'Eivissa; que, en juny de 1989, *La Fulla de l'Olivar* convocà el I Concurs de redacció «Conta les teues millors vacances»; i en novembre d'aquell mateix any, el I Concurs de «Contes de Nadal». També durant el mes de novembre, tingué lloc el ritu d'admissió de José María Amores, el primer seminarista de la parròquia. I tres mesos després, el 16 de febrer de 1990, el cardenal Vicent Enrique i Tarancon visità l'Olivar i dictà una conferència titulada «L'Església hui», que s'emmarcava en els actes de celebració del número 100 de *La Fulla de l'Olivar*. Diverses fotografies donen fe d'un esdeveniment que, per tractar-se d'una autoritat eclesiàstica de primer ordre, estigué envoltat d'una certa expectació.

El 20 d'octubre de 1990 el Consell de Pastoral aprovà l'inici de les obres de reforma i pintura del temple parroquial. I en maig de 1991 els clavis de la Mare de Déu

Un instant de la conferència que, amb el lema «L'Església hui», pronuncià a l'Olivar, el 16 de febrer de 1990, el cardenal Vicent Enrique i Tarancon. La xarrada tingué lloc a propòsit dels actes de celebració del número 100 de *La Fulla de l'Olivar*.

de l'Olivar convocaren la primera edició del Certamen de Poemes a la Patrona: «seguint una tradició medieval que arribà al segle XX amb els Jocs Florals de 1920 i el premi al sonet dedicat a la Mare de Déu proposat per D. Rafael Tramoyeres. Les bases, les podeu demanar a qualsevol clavari i en la parròquia», assegurava el número de *La Fulla de l'Olivar* corresponent al 26 d'aquell mes.

També en maig de 1991 la major part dels feligresos vàrem poder contemplar, per primera vegada, la talla original de la Mare de Déu de l'Olivar sense les vestimentes i la perruca que l'ocultaven: «desde entonces, siempre que la bajan al altar, subo a verla de cerca y me produce la sensación de que está más cerca de mi que con el manto y las alhajas», afirmava, dies després, una catequista anomenada Sari.

El 3 de novembre de 1991 les germanes Oblates començaren a deixar el convent de l'Olivar, que ocupaven des de 1878. En concret, en marxaren cinc, «les més venerables», que anaven «a descansar a una casa millor acondicionada que l'ordre ha preparat a Alacant per a què puguin viure més còmodament». L'eixida de les monges i les internes fou esglaonada i progressiva. Fins que,

Una imatge de la taula redona que, sobre el tema «Europa i el Tractat de Maastricht», organitzà *La Fulla de l'Olivar* el 22 d'octubre de 1992. D'esquerra a dreta: Albert Taberner, Conxa Ferrer i Vicent Alòs.

en març de 1992, les darreres Oblates abandonaren definitivament el convent. Posaven fi, d'aquesta manera, a 115 anys de convivència i veïnatge amb el poble d'Alaquàs, tal com afirmà la germana Carmen Zubiri (1992) en el número 152 de *La Fulla de l'Olivar*.

Fou per això que, quatre mesos després, en juliol de 1992, la parròquia prengué la decisió d'unificar el col·legi que les religioses havien regentat fins aleshores, anomenat «Mare Oviedo», amb el que des de 1983 regentava l'Olivar. I no sols es prenia la decisió, sinó que es donava «la primera passa legal» per a fer el canvi de titularitat de l'escola i «per tal de continuar l'ensenyament en un col·legi "religiós"».

En setembre de 1992 l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* publicà un parell d'articles que feien balanç-memòria dels darrers deu anys d'activitat a l'Olivar. Es tractava dels textos titulats «Una dècada parroquial» (Guzman, Pérez i López 1992) i «Tota una dècada educant» (Boscà 1992). D'una altra banda, i com a complement a aquelles reflexions, als locals parroquials s'inaugurà una exposició fotogràfica titulada «Una dècada parroquial (1982-1992)».

Durant bona part dels anys huitanta i principis dels noranta, la germana Aquilia, membre de les Oblates, realitzà les funcions de sagristana de l'Olivar.

Davant dels dubtes i les incerteses que, entre un bon sector de feligresos, originava la signatura de l'anomenat Tractat de Maastricht, que donà lloc a la creació de la Unió Europea, el 22 d'octubre de 1992 *La Fulla de l'Olivar* organitzà una taula redona titulada «Europa i el Tractat de Maastricht», en la qual prengueren part l'exalcalde d'Alaquàs, Albert Taberner –aleshores diputat a les Corts Valencianes–, i Vicent Alòs, regidor de l'Ajuntament.

En abril de 1993 es varen iniciar les obres de conversió de l'antic convent de les Oblates en l'actual centre cultural municipal L'Olivar. I en setembre del mateix any, es produí el lliurament de premis del I Concurs d'Investigació Històrica «Venerable Sarrió», que havia sigut convocat per la parròquia, i que recaigué en el treball titulat «La presència de la Verge Maria en la història d'Alaquàs sota la invocació de la Mare de Déu de l'Olivar», original d'Adrià Besó.

D'una altra banda, cal destacar que, en desembre de 1993 –prompte s'acompliran 30 anys–, es va fer públic que la parròquia havia adquirit la propietat de l'antic col·legi «Mare Oviedo» per un total de 109.800.000 pessetes, que havien sigut satisfetes a través d'un crèdit bancari que caldria amortitzar en quinze anys. I que el nou nom de l'escola seria «Mare de Déu de l'Olivar II». Ho explicava

En les celebracions religioses, les germanes Oblates sempre ocupaven els primers bancs del temple. La comunitat d'Oblates deixà l'Olivar de manera gradual, entre el mes de novembre de 1991 i el de març de 1992.

mossén Cardona (1993) en l'article titulat «El millor regal del Nadal de 1993», que veié la llum en el número 191 de *La Fulla de l'Olivar*.

En febrer de 1994 es produïren dos nous esdeveniments parroquials: d'una banda, l'arquebisbe nomenà el rector de l'Olivar com a cap de l'Arxiprestat de Crist Redemptor (que comprén les parròquies de Xirivella, Aldaia i Alaquàs); i, d'una altra, del 19 al 27 de febrer l'agrupament escolta Argila celebrà el desé aniversari de la seua fundació. Tres mesos després, el 22 de maig de 1994, *La Fulla de l'Olivar* arribà al seu número 200, i ho festejà amb un especial que s'obria amb una artística portada a color, obra de la pintora Carme Mateu.

En passar l'estiu, començaren les reunions per a posar en funcionament la Confraria de la Mare de Déu de l'Olivar. I, en aquest sentit, el primer pas fou la constitució d'una Junta Gestora que començara a «revisar els possibles estatuts, que hauran de ser aprovats en Assemblea General i per l'Arquebisbat». D'una altra banda, el 21 d'octubre de 1994 tingué lloc la celebració de les Noces d'Argent sacerdotals de mossén Cardona, rector de la parròquia des de 1982. I quatre setmanes després, el 15 de novembre, es produí la fundació del Grup de Pastoral de la Salut, que tindria com a missió «visitar els malalts, conscienciar

la parròquia sobre aquest tema, portar la comunió als malalts», etc. I, encara, durant aquell mateix mes, s'esdevingueren: la finalització de les obres de reforma i ampliació de la sagristia i dels locals parroquials; i el nomenament de l'Olivar com a filial de la basílica de Santa Maria la Major. La «Carta de Roma» que ho acreditava fou reproduïda en el número 211 de *La Fulla de l'Olivar*.

El 31 de març de 1995 se celebrà la reunió «constitutiva-provisional» de la Confraria. Mentre que, a principis del mes de setembre, l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* publicà un estudi titulat «La festa del Santíssim Crist de la Bona Mort a Alaquàs» (Besó 1995). També, aquells mateixos dies, i en el context de les festes patronals, es produí la benedicció del nou artefacte per al Cant de la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar i del Crist de la Bona Mort, que havia sigut «instigat i patrocinat» per la clavaria del Crist de 1995.

El 25 de març de 1996 mossén Jesús Murgui, primer rector de l'Olivar, fou nomenat bisbe auxiliar de València. I en setembre d'aquell any veié la llum el primer número d'una revista interparroquial que portava per títol *Laetare*. La publicació pretenia «contribuir a la sòlida fonamentació de les manifestacions externes de la nostra fe»; i arribà a publicar 22 números, el darrer dels quals –ja únicament com a publicació parroquial– aparegué en desembre de 2004.

Durant les festes patronals de setembre de 1996 es produí un accident al campanar de l'Olivar, de resultes del qual va morir un pirotècnic. El dia 8 el nou bisbe auxiliar de València, Mons. Murgui, visità la parròquia per a participar en els actes en honor de la Patrona; però, «per culpa de la pluja, no pogué presidir la processó en honor a la Mare de Déu». I en octubre inicià les seues activitats el Grup de Reflexió Jove.

En un altre ordre de coses, en març de 1997 un grup de setze feligresos, «guiats per Josep Antoni Comes», realitzà una peregrinació a Roma. En abril, els membres de l'Orde Mínima Seglar restauraren la imatge de sant Francesc de Paula. Al cap d'un mes, en maig, començaren les obres de millora i neteja de la façana del temple. I en juny, dos centenars de parroquians visitaren el convent d'Estercuel (Terol), «regit per frares mercedaris», on també es venera la Mare de Déu de l'Olivar.

Sufragada pels clavis de l'Olivar, en setembre de 1997 s'edità una *Novena* en honor a la Patrona. En octubre, es presentà al públic el logotip commemoratiu del 25é aniversari parroquial (1973-1998), que havia sigut dissenyat per Pili García Portalés. I en novembre, l'Olivar rebé en donació una planta baixa al passatge Amadeu Aguilar, amb l'objectiu de convertir-la en capella on venerar la imatge de sant Francesc de Paula i celebrar el seu culte.

Només passar la festivitat de Reis, el 8 de gener de 1998, es produí la defunció de mossén Antonio Sancho Bueno, rector de l'Assumpció des de 1943, qui, amb motiu del 25é aniversari de l'Olivar, mes i mig abans havia publicat un interessantíssim article a *La Fulla de l'Olivar* titulat «A los vecinos de Alaquàs, mis amigos», que fou il·lustrat amb la fotografia de la primera missa a què he fet al·lusió a l'inici d'aquest treball.

També durant el mes de gener, la Confraria restaurà la imatge peregrina de la Patrona. I el 22 de març de 1998 començaren, oficialment, els actes de celebració de les Noces d'Argent parroquials, a través d'una reunió que fou presidida per Mons. Murguì i mossén Cardona, i a la qual varen ser convidats «un grup de 20 jóvens que ara fa 25 anys foren els primers batejats de la nova parròquia». Encara sobre el mateix tema, el 26 d'abril de 1998 *La Fulla de l'Olivar* publicà un número extraordinari de 24 pàgines dedicat a l'aniversari.

Una setmana després, el 3 de maig, tingué lloc la inauguració de la nova capella en honor de sant Francesc de Paula al passatge Amadeu Aguilar. El 12 de maig, Mons. Jesús Català, bisbe auxiliar de València, visità les escoles parroquials. I el 27 de juny José María Amores, seminarista d'Alaquàs, fou ordenat prevere. Cantà la seua Primera Missa a l'Olivar una setmana després, el 5 de juliol. I al cap de pocs dies un nombrós grup de feligresos –encapçalats per mossén Cardona, mossén Comes i mossén Amores– realitzà una peregrinació a les ciutats italianes de Roma i Paula.

En març de 1999, i com a acte preparatori per a la celebració del 700 aniversari de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar –que començà a gestar-se el 4 de novembre d'aquell any–, l'Ajuntament d'Alaquàs publicà una «Auca de la Mare de Déu de l'Olivar» per a xiquets. I, d'una altra banda, el 25 d'abril *La Fulla de l'Olivar* arribà als 300 números, tota una fita per a una publicació local i comarcal que festejà amb un especial commemoratiu que veié la llum durant la Huitava de sant Francesc de Paula.

Iniciat el nou curs, el 25 de novembre de 1999 s'inaugurà l'Economat Interparroquial de Càritas, una idea que, segons explicaven els seus responsables, feia més de dos anys que venien covant els equips de Càritas de les tres parròquies. I unes setmanes després es presentà el logotip commemoratiu del 700 aniversari de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar, que novament havia sigut dissenyat per Pili Garcia Portalés. Encara, en març de 2000 es realitzaren obres de reforma al presbiteri parroquial. I dos mesos després, en maig, al terrat del temple.

El 8 de setembre de 2000, en el context de les celebracions del 700 aniversari de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar, l'Arquebisbe de València visità la parròquia. D'esquerra a dreta: Jorge Alarte, Josep Lluís Pérez, Enric Martí, Mons. Agustín García-Gasco i mossén Vicent Cardona.

El 30 de juny de 2000 tingué lloc l'assemblea general de l'Associació que, durant els següents quinze mesos, havia de coordinar les celebracions del 700 aniversari; uns actes que, formalment, s'iniciaren el dia 2 de setembre «amb un pregó de festa que pronuncià el P. Vicent Botella Cubells, O.P.». Com era de rigor –atesa la importància de la fita que es festejava–, el dia 8 l'Arquebisbe de València, Mons. Agustín García-Gasco, va presidir la missa major en honor a la Mare de Déu de l'Olivar.

Amb el nou any, el 24 de febrer de 2001 se celebrà el ritu d'admissió «als ordes sagrats del diaconat i del presbiterat» de Miguel Carot Conde, seminarista de la parròquia. I durant les festivitats de sant Francesc de Paula, en el mes de maig, l'Olivar rebé la visita del P. Giuseppe Morosini, General de l'Orde dels Mínims. D'una altra banda, l'Associació Cultural «Penya el Foc 2000» recuperà la celebració de l'antic Porrat en homenatge al Patró.

En el context de la celebració dels 700 anys de la troballa, en juny de 2001 es renovaren les portes d'accés al temple parroquial; el 31 d'agost es presentà l'edició, en format llibre, de l'estudi titulat *Als peus de l'olivera. La presència de la Verge Maria en la història d'Alaquàs sota la invocació de Mare de Déu*

El 8 de setembre de 2001 tingué lloc la missa de cloenda de les celebracions del 700 aniversari, que s'oficià al principi del carrer Major i estigué presidida per Mons. Rafael Sanus, bisbe auxiliar de València. Es calcula que hi assistiren al voltant de 1.200 persones.

de l'Olivar (Besó 2001); i a principis de setembre, Mons. Valentí Miserachs, president del Pontifici Institut de Música Sacra i Mestre de Capella de Santa Maria la Major, de Roma, visità la parròquia.

El dia de la festivitat de la Mare de Déu de l'Olivar se celebrà la solemne missa de cloenda dels actes commemoratius del 700 aniversari. Fou presidida per Mons. Rafael Sanus, bisbe auxiliar de València, s'oficià a l'inici del carrer Major i es calcula que comptà amb l'assistència de més de 1.200 persones, entre les quals hi havia les màximes autoritats locals; i també, l'alcalde –*sindaco*– de Cremona, ciutat italiana agermanada amb Alaquàs. En acabar la celebració, Mons. Sanus beneí les noves portes d'accés al temple (Roca 2023c).

Quinze dies després, el 25 de setembre, i encara amb motiu del 700 aniversari, se celebrà una reunió de la Mesa i Síndics de les Corts Valencianes a Alaquàs. I, posteriorment, Na Marcela Miró, presidenta de les Corts, visità la parròquia i oferí «un ram de flors a la Mare de Déu». D'una altra banda, el 29 d'octubre es presentà públicament l'associació SOADI (Servei d'Orientació i Acollida d'Immigrants), nascuda per impuls de l'equip d'obra social del 700 aniversari.

En gener de 2002 tingué lloc: d'una banda, l'inici de les obres de remodelació urbanística de la placeta d'accés principal al temple de l'Olivar; i d'una altra, la publicació de la cantata *Quasi Oliva Speciosa* per a cor, orquestra i solistes en honor a la Mare de Déu; una obra que, amb lletra d'Antoni Ferrer i Perales i música d'Armand Blanquer, havia impulsat la clavaria de la Patrona per a 2002.

El 18 de setembre d'aquell any s'esdevingué la fundació de l'Escolania parroquial, que estava integrada per tretze xiquets i xiquetes de Primària i ESO, sota la direcció musical de Vicent Tàrrega. I en desembre començaren les obres de restauració de la torre del campanar. Unes setmanes abans, en novembre de 2002 i amb pocs dies de diferència, es va produir la defunció de dos capellans fills d'Alaquàs molt vinculats a la parròquia: mossén Josep Esteve Forriol i mossén Rafael Forment Prósper. Sobre mossén Esteve, que havia sigut un prestigiós historiador i professor de llatí de la Universitat de València, podeu llegir l'opuscle titulat *D. José Esteve, 50 anys de sacerdoci*, que en 1995 li dedicà el col·lectiu *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*.

L'any 2004 s'inicià amb l'estrena d'un nou ambó que era «regal d'una família»; i amb l'aportació de la Confraria «s'ha pagat la decoració que fa joc amb la de la Mesa de l'altar». Així mateix, cal destacar també que el 27 de febrer l'agrupament escolta Argila celebrà el seu vintè aniversari. I encara, que per tal de conèixer d'altres grups amb major tradició i trajectòria, el 12 de març l'Escolania de l'Olivar visità el monestir benedictí de Montserrat, on, a banda de recórrer el cenobi, varen ser rebuts pel pare Abat i escoltaren el càntic del Virolai.

En març d'aquell any, i a iniciativa dels membres de l'Orde Mínima Seglar, la pintora Carme Mateu restaurà els quadres de la capella del temple dedicada a sant Francesc de Paula. Mentre que el 25 d'abril, i al carrer que porta el seu nom, s'inaugurà un retaule del beat Gaspar de Bono, commemoratiu del quatre-cents aniversari de la mort del cèlebre Mínim. Per la seua banda, poques setmanes després la Confraria publicà el text del rosari a la Mare de Déu de l'Olivar traduït al valencià.

El 14 de setembre de 2004 mossén Vicent Cardona, màxim responsable de l'Olivar des de juliol de 1982, fou nomenat rector de la parròquia de Santa Maria de Jesús de València. I com a mostra de reconeixement pel treball desenvolupat durant més de dues dècades en benefici de la parròquia i del municipi d'Alaquàs, el 7 d'octubre l'Ajuntament li concedí la Medalla d'Or de la ciutat.

Estretament relacionat amb la seua partida, el 10 d'octubre *La Fulla de l'Olivar* dedicà, de manera monogràfica, el número 400 a qui havia sigut un dels seus

2 de setembre de 2006. Mossén Joan Gavilà (amb camisa a ratlles) amb els membres de l'Associació Cultural Mare de Déu de l'Olivar, organitzadora –des de 1991– del Certamen de Poemes d'Alaquàs.

principals impulsors i animadors. I, finalment, el 24 d'octubre tingueren lloc la missa i el dinar de comiat de mossén Cardona, en què «tothom li desitjà molta sort en la seua nova missió pastoral, i li recordà que a l'Olivar sempre tindrà la seua llar».

ELS NOUS REPTES DEL SEGLE XXI (2004-2023)

Després de tres mesos fent-se'n càrrec mossén Josep Antoni Comes de manera provisional, el 30 de gener de 2005 l'Arquebisbe de València nomenà mossén Joan Gavilà i Perelló, natural d'El Verger, com a rector de l'Olivar. En retia compte el núm. 406 de *La Fulla de l'Olivar*, on podem llegir que, pocs dies abans, el nou responsable «es presentà al Consell de Pastoral», «se sorprengué de la gran vitalitat de la nostra parròquia, i considerà un goig i una sort haver estat nomenat rector de la Mare de Déu de l'Olivar».

Al cap de cinc setmanes, el 5 de març se celebraren la missa i el dinar de jubilació de mossén Comes, vicari de l'Olivar des de 1985, que eixe mateix dia complia els 75 anys d'edat. Tanmateix, anuncià que continuaria vinculat a la parròquia en condició de capellà adscrit.

Un any després, en abril de 2006, una expedició parroquial encapçalada per mossén Comes viatjà al Sinaí i participà en la celebració de l'eucaristia que tingué lloc al convent de les monges franciscanes, i italianes, d'El Cairo, tal com acredita la fotografia que fou reproduïda al núm. 431 de *La Fulla de l'Olivar*.

Durant el mes de setembre, i en el context de les festes patronals d'aquell any, el dia 7 es beneí el nou guió estendard de la Confraria, que suposà la «culminació de la celebració del seu X aniversari». I l'endemà, Mons. Xavier Salinas, bisbe de Tortosa, que fou diaca de l'Olivar a la dècada dels anys setanta, va presidir la missa major en honor de la patrona. «La Mare de Déu sempre suscita en nosaltres un sentit de fraternitat», escrigué Mons. Salinas en el núm. 436 de *La Fulla de l'Olivar*. «Ella és l'espill en què es reflecteix la bondat de Déu, que ha volgut vindre a visitar-nos i ha triat Maria per a donar-nos al seu Fill, Jesús».

En octubre de 2006, i amb motiu del V centenari de la mort de sant Francesc de Paula (1507-2007), pròxim a celebrar-se, l'Orde Mínima Seglar inicià les obres de restauració del retaule del sant. I, del 6 al 10 de desembre, una quarantena de membres de la parròquia realitzaren una peregrinació a Roma sota el guiatge de mossén Comes.

En passar les festes de Nadal i any nou, el 14 de gener de 2007, mossén Joan Gavilà deixà l'Olivar. I en substitució seua, fou nomenat administrador parroquial mossén Francisco Ballesteros, rector de la parròquia de la Santíssima Creu d'Alaquàs. Segons es pot llegir a *La Fulla de l'Olivar*, «la decisió havia sigut presa per l'Arquebisbat la setmana anterior, i fou comunicada el divendres 12 als consells de pastoral de les parròquies de la Creu i de l'Olivar».

Encara en gener de 2007, els membres de l'Orde Mínima Seglar donaren per iniciada la celebració del V centenari de la mort de sant Francesc de Paula i dels 470 anys de la seua presència a Alaquàs. I, un mes després, presentaren el logotip commemoratiu del centenari, que havia sigut dissenyat a Itàlia, i que representava «un dels miracles més famosos del sant: el pas damunt del seu mantell de l'estret de Messina».

També durant el mes de febrer, i davant el perill d'enfonsament que presentava el sostre de la nau central, es prengué la decisió de tancar el temple al culte. I poques setmanes després s'hi muntà una bastida protectora que permetia utilitzar novament el temple per a les celebracions.

Acte de benedicció de les Calderes de sant Francesc de Paula de 2009. En primera fila, i d'esquerra a dreta: Pep «el Justo», Pep «Cafís», mossén Javier Llopis, mossén Josep Antoni Comes i mossén Francisco Ballesteros.

En passar l'estiu, el 4 de setembre de 2007, mossén J. Javier Llopis Portes, natural de Gandia, prengué possessió com a nou rector de l'Olivar. I durant els dies posteriors, amb motiu de les celebracions del V centenari de la mort de sant Francesc de Paula, un grup de membres de la parròquia realitzà una peregrinació a les ciutats italianes de Paola i Roma.

En novembre d'aquell any s'iniciaren les tasques de reparació del damnat sostre del temple. I en març de 2008, amb motiu de les obres, varen ser despenjades i restaurades les cinc claus de volta que hi ha a la part alta. D'una altra banda, també durant el mes de març, tingué lloc la presentació de l'oratori *Charitas* per a la celebració del V centenari de sant Francesc de Paula, amb lletra d'Antoni Ferrer i Perales i música de Vicent Sanchis. I encara, del quadre del sant que havia pintat l'artista Carme Mateu. Per la seua banda, l'agrupament escolta Argila començà a preparar els actes de commemoració del vint-i-cinqué aniversari de la fundació.

Un any després, el 4 d'abril de 2009 i a propòsit del seu primer quart de segle, es presentà el llibre col·lectiu *Cor d'Argila. Història de l'agrupament escolta Argila*, que incloïa capítols dedicats a «les tres opcions de l'escoltisme: educació, país i fe», «la veu dels consiliaris», «l'Argila vist des de fora», «el Comité d'agrupament» i d'altres, a més d'un bon recull de cançons pròpies, podríem dir, i de fotografies.

El 18 de setembre d'aquell any la parròquia rebé la visita pastoral de l'arquebisbe de València, Mons. Carlos Osoro, que fou entrevistat per a *La Fulla de l'Olivar* (vegeu-ne el número 494). I del 9 al 12 d'octubre un grup de jóvens, encapçalats per mossén Llopis, recorregué la Ruta del Cister i visità els monestirs de Poblet, Santes Creus i Vallbona de les Monges, situats a les comarques de la Conca de Barberà, l'Alt Camp i l'Urgell.

En octubre de 2009 culminaren les obres de restauració de la capella del Beat Gaspar de Bono. I el 24 de desembre *La Fulla de l'Olivar* arribà a la fita dels 500 números publicats i ho celebrà amb un nou especial de vint-i-quatre pàgines. A propòsit, el 9 de febrer de 2010, la parròquia rebé una nova visita de l'Arquebisbe de València, Mons. Osoro, que oficià una missa i oferí una conferència sobre mitjans de comunicació i pastoral.

A finals d'agost de 2010 l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* publicà el ja esmentat estudi «Aproximació a la història de *La Fulla de l'Olivar*» (Roca 2010). I el 2 de setembre, el Certamen de Poemes a la Mare de Déu de l'Olivar arribà a la seua vintena edició, «una xifra gens menyspreable, tractant-se d'un concurs poètic en valencià organitzat des del voluntariat», tal com afirmaren els seus membres.

El nomenament, per part de l'Arquebisbat, de mossén Javier Llopis com a vicari episcopal provocà la seua eixida del rectorat parroquial. I fou així que, el 4 de setembre de 2010, mossén Pedro San Clemente, natural de Quart de Poblet, prengué possessió com a nou rector de l'Olivar. La seua presentació a la comunitat que aparegué a les pàgines *La Fulla de l'Olivar* fou redactada per mossén José María Amores, ja que tots dos havien sigut companys d'estudis al seminari la Immaculada de Montcada.

En abril de 2011 l'agrupament escolta Pas de Pi inicià les celebracions del seu 25é aniversari, «un any ple d'activitats, tallers, propostes, dinàmiques, jocs i, sobretot, un any ple d'il·lusió, alegria, emoció, records, passió», tal com declararen els seus responsables. I, tres mesos després, mossén Francisco Ballesteros, que havia sigut administrador parroquial de l'Olivar entre gener i setembre de 2007, deixà el rectorat de la Santíssima Creu. D'una altra banda, el 2 d'octubre de 2011 rebé

Mossén Pedro San Clemente (segon per la dreta) amb diversos membres del Comitè de Pares de l'agrupament escolta Argila, durant el campament que tingué lloc al municipi d'Hoyos del Espino (Ávila) en agost de 2019.

l'ordenació com a prevere mossén Salvador Palomares, més conegut com a Doro, que durant diversos anys estigué molt vinculat a l'Olivar.

El 26 de febrer de 2012 la parròquia acollí l'oració itinerant que, mensualment, organitza la comunitat de Taizé a València. Durant el mes de juny següent s'iniciaren obres de restauració i reforma dels locals parroquials. I un any després, el 27 de juny de 2013, mossén Pedro San Clemente, rector de l'Olivar, i mossén José María Amores, fill d'Alaquàs, celebraren el quinze aniversari de la seua ordenació sacerdotal. També durant aquell mes de juny, Càritas parroquial va obrir un rober al carrer dels Perolers, enfront de la seu de la Confraria.

En octubre dos membres de la parròquia –Rebeca Llàcer, de Pas de Pi, i Carlos Sena, de l'Argila– varen ser nomenats presidenta i secretari, respectivament, del Moviment Escolta de València. I com a tals feren una visita de cortesia a l'Arquebisbe de València.

Pel que fa a l'any 2014, el 17 de maig l'agrupament escolta Argila celebrà el seu 30é aniversari amb tot un seguit d'actes commemoratius que culminaren amb un sopar de germanor. I, d'una altra banda, el 25 de desembre els clavis de la Mare de Déu de l'Olivar de 2015 varen fer pública una versió en valencià dels Goigs a la Patrona. Segons afirmava *La Fulla de l'Olivar*, la traducció –«que acredita una

molt digna qualitat poètica»– «manté la mateixa estructura, dimensions i motius temàtics que la versió castellana, de manera que els seus versos i estrofes encaixen perfectament en la música ja coneguda per tots i totes».

El 18 de gener de 2015 es varen lliurar els premis de la 25a convocatòria del Concurs de Contes de Nadal que, des d'un quart de segle enrere, organitzava *La Fulla de l'Olivar*: Mentre que l'1 de febrer l'Associació d'Amics i Amigues de la *Cordà* i els clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar de 2015 recuperaren la celebració de l'*Entrà* de la Flor, que, segons varen manifestar, a partir d'aquell moment estaria protagonitzada pels xiquets i xiquetes de la població.

El 28 d'agost, els clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar de 2015 inauguraren, al Castell-Palau, una exposició titulada «Iconografia de la festa de la Mare de Déu a Alaquàs. 100 anys d'estampes de la Mare de Déu de l'Olivar (1916-2015)». De fet, els dies de les festes patronals varen estar carregats d'activitats culturals vinculades a la parròquia. I fou així que, d'una banda, l'anuari *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* publicà un estudi titulat «La festa de la Mare de Déu de l'Olivar al llarg del temps (1925-2015)» (Roca 2015); i, d'altra, el 2 de setembre el Certamen de Poemes arribà a la seua 25a convocatòria: un quart de segle de poesia local i comarcal.

Finalment, els dies de Nadal de 2015 l'Olivar esdevingué centre acollidor de la 38a Trobada Europea de Jòvens que convoca la comunitat ecumènica de Taizé: «Qualsevol ajuda que ens presteu serà ben rebuda: des de xiquets que donen la benvinguda als joves, els esperen a les parades de bus i els acompanyen a les seues llars d'acollida, fins a persones que ens porten menjar i beguda calentes al col·legi», anunciaven, a través de *La Fulla de l'Olivar*, els membres de l'equip de preparació de l'encontre.

El 16 i 17 d'abril de 2016 diversos membres parroquials participaren en la celebració del 50é aniversari de la federació de Centres de Preparació al Matrimoni que tingué lloc a Barcelona. I el 18 de juny l'agrupament escolta Pas de Pi commemorà les seues tres primeres dècades d'activitat a través d'una magna festivitat en què els seus responsables demanaren «que aquests 30 anys de camí siguen només el principi d'una gran senda en la qual seguir descobrint aventures i persones que continuen fent créixer la família scout de Pas de Pi».

El dia de sant Josep de 2017 la parròquia augmentà el seu patrimoni cultural amb la donació d'un quadre de l'artista Hèctor Dolç que representa sant Josep

ensenyant l'ofici de fuster al xiquet Jesús. I un mes després l'investigador Adrià Hernández localitzà un document de 1653 que tenia gravat el segell del Monestir de l'Olivar. Si algú sent curiositat per veure'l, fou reproduït al núm. 639 de *La Fulla de l'Olivar*.

El 14 de gener de 2018 es feu públic que, per primera vegada d'ençà que se'n té memòria, la clavaria de sant Miquel estaria integrada exclusivament per xiques. «Davant l'absència d'hòmens que es feren càrrec de la festa, un grup de dones es va oferir el passat mes de setembre com a clavariesses, amb la qual cosa s'han convertit en les primeres xiques que celebren una festivitat que, fins al moment, únicament havia sigut protagonitzada per hòmens», podem llegir.

D'una altra banda, el 22 d'abril de 2018 la Comissió Nou d'Octubre de Torrent concedí el premi Maulet a la parròquia, en reconeixement a la tasca de normalització del valencià en la vida de la comunitat, la pregària i la litúrgia. Mentre que el 2 de setembre es presentà la nova imatge de la Mare de Déu de l'Olivar que, per iniciativa de la Confraria, havia realitzat l'artista M. Carmen Carot. I que, l'any següent, es convertí en la imatge anunciadora del XXIX Certamen de Poemes.

En juny de 2019 tretze preveres, entre els quals mossén Pedro San Clemente i mossén José María Amores, celebraren a la parròquia el 21é aniversari de la seua ordenació presbiteral. I el 21 de setembre mossén Vicent Cardona, exrector de l'Olivar, festejà les seues Noces d'Or sacerdotals. La celebració, que tingué lloc a la parròquia de sant Cristòfor Màrtir de Picassent, comptà amb la presència d'un nodrit grup de feligresos de l'Olivar.

En novembre de 2019 l'Arquebisbe de València nomenà arxipreste de Crist Redemptor mossén Pedro San Clemente, rector de la parròquia. I un mes després la publicació *La Fulla de l'Olivar* començà a ser distribuïda de manera electrònica: «Són els signes del temps, i calia fer el pas, entre d'altres coses perquè la mesura contribuirà a la seua difusió», asseguraven els seus responsables. «Trenta-quatre anys després, amb l'esforç de tota la comunitat parroquial, continuem fent gran *La Fulla*, ara més accessible i més a prop que mai!».

Amb el canvi d'any i dècada, els darrers dies de gener de 2020 començaren les celebracions del Vé centenari de la canonització de sant Francesc de Paula (1519-2019). I mes i mig després, per tal de fer front a la pandèmia de la Covid-19 i amb la finalitat d'ajudar les persones considerades com a població de risc, el col·lectiu Alaquàs Debat posà en marxa un moviment anomenat «Coronavirus amb cor», en el qual varen prendre part activa nombrosos membres de la parròquia.

D'una altra banda, el 7 d'octubre de 2020 l'Associació Cultural Mare de Déu de l'Olivar, organitzadora del Certamen de Poemes, i mossén Sebastià Alòs Latorre, capellà fill del poble molt vinculat a la parròquia, varen ser guardonats amb el premi Castell d'Alaquàs que anualment atorga l'Ajuntament. Per dissort, tan sols un mes després, el 7 de novembre, es va produir la defunció de mossén Alòs. Finalment, el 20 de desembre de 2020, després d'una trajectòria ininterrompuda de més de 35 anys, la publicació *La Fulla de l'Olivar* arribà al seu número 700, assolint així tota una fita comunicativa.

Pel que fa a l'any 2021, cal destacar que, durant el mes d'octubre, l'Orde Mínima Seglar promogué diverses reformes en la capella de sant Francesc de Paula del carrer d'Amadeu Aguilar, destinades sobretot a facilitar la mobilitat del Patró. I que els dies 27 i 28 de novembre un grup de feligresos, encapçalats per mossén Pedro San Clemente, participaren en el Congrés Diocesà de Laics que tingué lloc a València.

El 9 de febrer de 2022 la Generalitat Valenciana declarà el Cant de la Carxofa a la Mare de Déu de l'Olivar i al Crist de la Bona Mort com a bé de rellevància local immaterial. Mentre que el 3 d'agost d'aquell any postpandèmic es produí la defunció de mossén Josep Antoni Comes, vicari de l'Olivar, qui durant més de trenta anys va posar el seu treball i la seua intel·ligència al servei de la comunitat.

Amb el nou curs, el 22 d'octubre de 2022 l'assemblea parroquial donà inici a les celebracions del cinquantenari –que s'havia d'acomplir el 2 de febrer de 2023– amb el lema «Mare, ací ens tens. 50 anys fent comunitat». En gener de 2023 es presentà el logotip commemoratiu del 50é aniversari de l'Olivar (1973-2023), que és obra de Pili García Portalés, i que integra: el número 50, el campanar, el sol de la caritat i les fulles d'olivera. I, d'una altra banda, el diumenge 5 de febrer se celebrà la missa solemne de la commemoració de les cinc dècades, que fou presidida per Mons. Jesús Murgui, bisbe emèrit d'Oriola-Alacant i primer rector de l'Olivar.

El 12 de febrer la imatge peregrina de la Mare de Déu viatjà fins al municipi d'Aras de Alpuente, on durant la setmana següent rebé culte a la parròquia de la Mare de Déu dels Àngels i visità el domicili «d'una filla d'Alaquàs resident a Aras (Chari Gil), així com algunes persones majors del poble». Al seu torn, el 22 d'abril, a la capella del Beat Gaspar de Bono i al temple parroquial, s'inaugurà una exposició de fotografies al·lusives a la presència dels Mínims a Alaquàs al llarg del temps. I l'endemà tingué lloc la missa solemne de la festivitat de sant Francesc de Paula, que fou presidida per Mons. Manuel Ureña, bisbe emèrit de Saragossa i primer vicari de l'Olivar.

El divendres 2 de juny, i com a clausura de la Setmana de la Caritat «Jaume Sanz» –que fou celebrada sota el lema «Alaquàs, una herència de compromís i solidaritat»–, Càritas homenatjà tots els voluntaris que, al llarg del temps, han dedicat el seu temps i esforç al funcionament de l'entitat. I, finalment, en els dies posteriors, la Comissió del 50 aniversari de la parròquia organitzà una mostra fotogràfica retrospectiva que fou exposada a les capelles de sant Miquel i del Beat Gaspar de Bono.

UNA PARRÒQUIA EMBLEMÀTICA

Aquesta és, a grans trets i molt resumidament, la història de la parròquia de la Mare de Déu de l'Olivar. Una comunitat que, com hem pogut comprovar, ha sigut comandada per un total de sis rectors de molt diferent personalitat i carisma. I també, per un administrador parroquial, dos vicaris i diversos diaques i seminaristes. En aquest sentit, és oportú subratllar que tres dels primers responsables parroquials –Murgui, Ureña i Salinas– esdevingueren bisbes.

Però, al marge de les persones que n'han estat al capdavant, crec no equivocar-me si afirmo que una de les circumstàncies que, cinc dècades després, més singularitza l'Olivar és la gran quantitat de col·lectius dels més diversos tipus i finalitats que s'han forjat al seu caliu: dues escoles parroquials, dos agrupaments escoltes, una confraria, una publicació periòdica, una certamen de poemes, grups de Càritas, Lluita contra l'Atur, Pastoral de la Salut, Litúrgia, Reflexió... Fins al punt que és molt probable que el conjunt d'aquests col·lectius mobilitzen entorn seu, de manera directa o indirecta, al voltant d'un parell de milers de persones. Cosa que no està gens malament, tractant-se d'una parròquia l'àrea d'acció de la qual –segons la Guia de la Diòcesi de 2021– s'eleva a un total de 7.500 habitants.

D'una altra banda, resulta també certament destacable l'activitat cultural, especialment escrita, que ha impulsat l'Olivar durant totes aquestes dècades. Així, poques parròquies –pocs municipis, de fet– deuen existir amb una publicació periòdica que està a punt d'arribar als 750 números; i amb un certamen de poemes que ja va per la seua XXXIII edició. I això per no parlar dels diversos llibres i estudis, artístics i etnogràfics, que ha impulsat i/o protagonitzat, i que he ressenyat al llarg de les pàgines precedents.

Des d'aquest punt de vista, des de la ingent activitat i compromís social i cultural que ha promogut i promou l'Olivar, s'entén millor que, a propòsit de les eleccions municipals que tingueren lloc el passat 28 de maig, la periodista Laura Sena, responsable de l'edició de l'Horta del diari *Levante-EMV*, el qualificara com «un

pequeño *lobby* social»; com la parròquia que, des de fa tres dècades, nodreix les llistes electorals del municipi: «Situada a pocos metros del Ayuntamiento de Alaquàs, ha sido una cantera de referencia, desde hace muchas convocatorias electorales municipales, para las formaciones políticas, especialmente el PSPV y Bloc-Compromís, aunque también para el Partido Popular. Desde una parte de las direcciones locales hasta un buen número de concejales y concejales, pasando por una alcaldesa, Elvira García, salieron de esa activa comunidad cristiana». Entre d'altres coses, ha sigut així perquè, tal com ha asseverat un dels seus exrectors, mossén Vicent Cardona, «la visión del cristianismo que se da en la parroquia del Olivar es de compromiso con la realidad y los cambios que se han de producir para mejorar la sociedad» (Sena 2023).

En aquest sentit, i més enllà de l'activitat política partidista, el que està fora de dubte és que l'Olivar ha esdevingut una parròquia emblemàtica: una autèntica pedrera local en matèria d'educació, compromís i participació social i cultural. Tal com, en una escala superior i salvant les distàncies, a les dècades dels anys seixanta i setanta passà amb els moviments especialitzats d'Acció Catòlica (JOC, JEC, JARC, HOAC...), molts dels membres dels quals protagonitzaren la Transició democràtica, no sols des d'un punt de vista polític, sinó també econòmic i cultural. Siga com vulga, la parròquia de l'Olivar és una comunitat viva que, en el futur, continuarà donant fruits de tot tipus que, sens dubte i com s'ha esdevingut en les darreres cinc dècades, ajudaran a configurar la fesomia del poble d'Alaquàs.

AGRAÏMENTS

No voldria acabar aquesta panoràmica històrica sense manifestar el meu agraïment envers les persones que, d'una manera o d'una altra, m'han ajudat a completar-la, bé siga facilitant-me dades, bé fent-me correccions, bé posant al meu abast fotografies i documents. Moltes gràcies, per tant, a mossén Vicent Cardona, Baltasar Escrivà, els germans Maria i Pep Ferrer, Jesús i María José Ferrer, Miguel Garcia Forment, Enric Juan, Anton Martínez, Rafa Mora, Josep A. Murillo, Carlos Peiró, Paco Pons, Presen Sena, Josep M. Soriano i encara d'altres. I gràcies, especialment, a mossén Pedro San Clemente, que m'ha assistit en la recol·lecta de dades i m'ha animat a completar el treball. Amb la qual cosa ha viscut, diria que amb tanta intensitat com jo, el seu desenvolupament i consecució.

BIBLIOGRAFIA

ANDRÉS, PASCUAL (1992): «Los sacerdotes en Alaquàs desde el año 1887», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XI, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 43-52.

BESÓ, ADRIÀ (1995): «La festa del Santíssim Crist de la Bona Mort a Alaquàs», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XIV, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 87-108.

BESÓ, ADRIÀ (2001): *Als peus de l'olivera. La presència de la Verge Maria en la història d'Alaquàs sota la invocació de Mare de Déu de l'Olivar*, Parròquia Mare de Déu de l'Olivar - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

BOSCÀ, VICENT (1992): «Tota una dècada educant», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XI, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 91-94.

CARDONA, VICENT (1990): «Parròquia Mare de Déu de l'Olivar», *La Fulla de l'Olivar*, núm. 100 (11-II-1990).

CARDONA, VICENT (1993): «El millor regal del Nadal de 1993», *La Fulla de l'Olivar*, núm. 191 (25-XII-1993).

CASABÁN, TIMOTEO (1898): *Breve descripción histórica religiosa de la villa de Alacuás con novena y gozos a la Virgen del Olivar*, València.

DIVERSOS AUTORS (1980): *Bodas de Oro Sacerdotales de Don Antonio Sancho Bueno (Burjasot 1930 - Alacuás 1980)*, Tipografia Colón, València.

DIVERSOS AUTORS (1993): *D. Antonio Sancho, 50 anys de presència en el poble d'Alaquàs. Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, monogràfic núm. 1, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

DIVERSOS AUTORS (1995): *D. José Esteve, 50 anys de sacerdoci. Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, monogràfic núm. 2, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

DIVERSOS AUTORS (2009): *Cor d'Argila. Història de l'agrupament escolta Argila*, Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

DOMÍNGUEZ, FERNANDO (1974): «Nuestros dos objetivos», *Fiestas Patronales. Alacuás, septiembre 1974*, Alaquàs, sense números de pàgina.

ESTEVE, JOSÉ (1981): «El convento de Mínimos de Alaquàs en los últimos años de su historia», *Cuadernos de Investigación de Alaquàs*, Alaquàs, Clavis de la Mare de Déu de l'Olivar, p. 45-69.

GUZMÁN, LAURA; PÉREZ, JOSEP LLUÍS; LÓPEZ, ANTONI (1992): «Una dècada parroquial», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XI, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 83-90.

MARTÍ, ENRIC (2018): «Nosaltres, el grup de Litúrgia», *La Fulla de l'Olivar*, núm. 280, 26 d'abril de 2018, p. 16.

MURGUI, JESÚS (1973): «Crear una parroquia es lograr una comunión de personas», *Fiestas patronales. Alacuás, septiembre, 1973*, Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

MURGUI, JESÚS (1974a): «Motivos y crónica de la restauración», *Restauración templo Ntra. Sra. del Olivar (1973-74)*, Impremta García Ferrer, Alaquàs.

MURGUI, JESÚS (1974b): «Nuestra historia, nuestro camino, nuestra esperanza», *Fiestas patronales. Alacuás, septiembre 1974*, Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

MURGUI, JESÚS (1975): «1300-1975», *Fiestas patronales. Alacuás, 1975*, Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

ROCA, RAFAEL (2010): «Aproximació a la història de *La Fulla de l'Olivar* (1985-2010)», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XXX, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 197-218.

ROCA, RAFAEL (2015): «La festa de la Mare de Déu de l'Olivar al llarg del temps (1925-2015)», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XXXV, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 111-163.

ROCA, RAFAEL (2022): «Les Maries. Una aproximació a la història de les jóvens que varen ser acollides per la comunitat d'Oblates d'Alaquàs (1878-1904)», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, vol. XLII, col·lectiu Quaderns d'Investigació d'Alaquàs - Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs, p. 127-152.

ROCA, RAFAEL (2023a): «Conversa mantinguda amb Paco Pons el 24 de juny de 2023».

ROCA, RAFAEL (2023b): «Conversa mantinguda amb Baltasar Escrivà el 25 de juny de 2023».

ROCA, RAFAEL (2023c): «Conversa mantinguda amb Vicent Cardona el 30 de juny de 2023».

S. ANTONIO, PILAR DE (1928): «Oblatas del Stmo. Redentor. Crónica de Asilo del Corazón de María desde su fundación en Valencia, año 1877, y su posterior instalación en Alacuás, en el año 1878. Tomo primero». La redacció definitiva d'aquest document, que es conserva inèdit a l'arxiu del convent de Ciempozuelos, tingué lloc a Tortosa entre el 8 de setembre i el 24 de novembre de 1928.

SENA, LAURA (2023): «La parroquia de Alaquàs que nutre las candidaturas electorales», *Levante-EMV*, ed. l'Horta, 22 de maig de 2023, p. 21.

SORIANO, JOSEP MARIA (1981): «Alaquàs en el último tercio del siglo XIX: la instalación de las religiosas Oblatas en el convento de la Virgen del Olivar», *Cuadernos de Investigación de Alaquàs*, Clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar, Alaquàs, p. 81-108.

TORTOSA, EMILIO (1981a): «Nuevos locales de la Parroquia del Olivar», *Festes majors. Alaquàs, setembre 1981*, Ajuntament d'Alaquàs, Alaquàs.

TORTOSA, EMILIO (1981b): «Los mantos de la imagen de la Virgen del Olivar», *Cuadernos de Investigación de Alaquàs*, Clavaris de la Mare de Déu de l'Olivar, Alaquàs, p. 139-142.

VIVAS, SALVADOR (1974): «Apuntes históricos de Ntra. Sra. del Olivar», *Restauración templo Ntra. Sra. del Olivar (1973-74)*, Impremta García Ferrer, Alaquàs.

ZUBIRI, CARMEN (1992): «115 años de vecindad y convivencia de las Oblatas en Alaquàs», *La Fulla de l'Olivar*, núm. 152 (29-III-1992).